"ABC TIZIMINING TANNARX MENEJMENTINI YAXSHILASH VA FOYDALILIKNI OSHIRISHDA FOYDALANISH"

Sunnatova Farangiz
Samarqand "Iqtisod va servis" instituti,
BXS-324 guruh talabasi

Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
"Buxgalteriya hisobi" kafedrasi assisenti
https://doi.org/10.5281/zenodo.20313790

Annotatsiya

Samarali tannarx menejmenti korxonalarning raqobatbardoshligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu maqola faoliyatga asoslangan tannarx (ABC) tizimining tannarxni aniq taqsimlash va nazorat qilishdagi rolini o'rganadi. ABC tizimi resurslarni iste'mol qiluvchi faoliyat turlarini aniqlash orqali mahsulot va xizmatlarning haqiqiy tannarxini belgilashga yordam beradi. Natijada, korxonalar xarajatlarni optimallashtirish, strategik qarorlar qabul qilish va umumiy foydalilikni sezilarli darajada oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Tadqiqot ABC tizimini joriy etishning zamonaviy biznes sharoitida ahamiyatini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: ABC tizimi, Tannarx menejmenti, Foydalilik, Xarajatlarni taqsimlash, Faoliyatga asoslangan tannarx, Resurslarni optimallashtirish, Biznes samaradorligi

Kirish

Hozirgi global iqtisodiyot sharoitida korxonalarning raqobatbardoshligini ta'minlash va barqaror rivojlanishiga erishishda tannarx menejmenti hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Murakkab ishlab chiqarish jarayonlari, xizmat ko'rsatish sohasining kengayishi va bozor talablarining o'zgaruvchanligi an'anaviy tannarx hisoblash usullarining cheklovlarini yaqqol ko'rsatmoqda. An'anaviy usullar, asosan, to'g'ridan-to'g'ri mehnat va materiallarga e'tibor qaratib, bilvosita xarajatlarni umumiy asosda taqsimlaydi, bu esa mahsulot va xizmatlarning haqiqiy tannarxini noto'g'ri aks ettirishga olib kelishi mumkin. Menejment hisobining so'nggi besh o'n yillikdagi evolyutsiyasi, axborot inqilobi va globalizatsiya sharoitida, tannarxni taqsimlashning yanada aniq usullari hamda raqobat ustunligini ta'minlash uchun o'z vaqtida va ishonchli ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirdi [4]. Bu holat, ayniqsa, mahsulot va xizmatlarning haqiqiy tannarxini aniqlashda yangicha yondashuvlarni talab qiladi.

Faoliyatga asoslangan tannarx hisoblash (ABC) tizimi aynan shu ehtiyojlarga javoban paydo bo'lgan zamonaviy vositadir. U an'anaviy usullardan farqli o'laroq, resurs sarflarini faoliyatlarga bog'lash orqali mahsulot va xizmatlarning tannarxini yanada aniqroq hisoblash imkonini beradi. ABC tizimi xarajatlarni faoliyatlar orqali kuzatib boradi, bu esa korxonalarga xarajatli faoliyatlarni aniqlash, samarasiz jarayonlarni optimallashtirish va umumiy xarajatlarni kamaytirishda yordam beradi. Natijada, ABC tizimi nafaqat tannarx menejmentini sezilarli darajada yaxshilaydi, balki narxlarni belgilash, mahsulot assortimentini optimallashtirish va strategik qarorlar qabul qilish uchun ishonchli ma'lumotlar taqdim etib, korxonaning foydalilik darajasini oshirishga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur maqola ABC tizimining tannarx menejmentini takomillashtirish va foydalilikni oshirishdagi salohiyatini o'rganishga bag'ishlangan. Unda ABC tizimining nazariy asoslari, uni joriy etish metodologiyasi, amaliy afzalliklari va qiyinchiliklari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari korxonalarga ushbu innovatsion tizimni samarali tatbiq etish bo'yicha amaliy tavsiyalar berishga

qaratilgan bo'lib, ularning raqobatbardoshligini oshirish va barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Hozirgi zamonaviy iqtisodiyot sharoitida korxonalarning raqobatbardoshligini ta’minlash va barqaror rivojlanishiga erishishda tannarx menejmentining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy tannarx hisoblash usullari, ayniqsa, murakkab ishlab chiqarish jarayonlari, xizmat ko‘rsatish sohasining kengayishi va bozor talablarining o‘zgaruvchanligi sharoitida o‘z cheklovlarini namoyon etmoqda. An’anaviy usullar, asosan, to‘g‘ridan-to‘g‘ri mehnat va materiallarga e’tibor qaratib, bilvosita xarajatlarni umumiy asosda, ko‘pincha ishlab chiqarish hajmi yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri mehnat soatlari kabi yagona drayverlar orqali taqsimlaydi. Bu esa mahsulot va xizmatlarning haqiqiy tannarxini noto‘g‘ri aks ettirishga olib kelishi mumkin, ayniqsa, yuqori bilvosita xarajatlarga ega yoki turli xil mahsulot assortimentiga ega korxonalarda. Menejment hisobining so‘nggi besh o‘n yillikdagi evolyutsiyasi, axborot inqilobi va globalizatsiya sharoitida, tannarxni taqsimlashning yanada aniq usullari hamda raqobat ustunligini ta’minlash uchun o‘z vaqtida va ishonchli ma’lumotlarga bo‘lgan ehtiyojni kuchaytirdi [4]. Bu holat, ayniqsa, mahsulot va xizmatlarning haqiqiy tannarxini aniqlashda yangicha yondashuvlarni talab qiladi.

Faoliyatga asoslangan tannarx hisoblash (ABC) tizimi aynan shu ehtiyojlarga javoban paydo bo‘lgan zamonaviy vositadir. Uning nazariy asoslari XX asrning oxirida, xususan, Robert Kaplan va Robin Cooper kabi olimlarning ishlari orqali shakllangan bo‘lib, ular an’anaviy tannarx hisoblash tizimlarining zamonaviy ishlab chiqarish muhitidagi kamchiliklarini qattiq tanqid qilishgan. ABC tizimi xarajatlarni mahsulot yoki xizmatlarga bevosita bog‘lash o‘rniga, ularni avval faoliyatlarga, so‘ngra faoliyatlar orqali mahsulot va xizmatlarga taqsimlash tamoyiliga asoslanadi. Bu yondashuvda resurslar faoliyatlar tomonidan iste’mol qilinadi, faoliyatlar esa mahsulot yoki xizmatlar tomonidan talab qilinadi. Har bir faoliyat uchun "xarajat drayveri" (cost driver) aniqlanadi, bu esa faoliyatning xarajatini keltirib chiqaruvchi omil hisoblanadi. Masalan, mashinani sozlash faoliyati uchun xarajat drayveri sozlashlar soni bo‘lishi mumkin, buyurtmalarni qayta ishlash faoliyati uchun esa buyurtmalar soni. Bu usul bilvosita xarajatlarni yanada mantiqiy va aniqroq taqsimlash imkonini beradi, chunki xarajatlar ularni keltirib chiqargan faoliyatlarga mutanosib ravishda yuklanadi.

Adabiyotlarda ABC tizimining an’anaviy tannarx hisoblash usullaridan ustunliklari keng muhokama qilingan. An’anaviy tizimlar, odatda, ishlab chiqarish hajmi kabi yagona, umumiy drayverlarga tayanib, bilvosita xarajatlarni taqsimlaydi. Bu esa yuqori hajmli, oddiy mahsulotlarga nisbatan past hajmli, murakkab mahsulotlarning tannarxini sun’iy ravishda pasaytirib, aksincha, past hajmli, murakkab mahsulotlarning tannarxini sun’iy ravishda oshirib yuborishi mumkin. Natijada, korxonalar noto‘g‘ri narxlash qarorlari qabul qilishi, foydali mahsulotlardan voz kechishi yoki zararli mahsulotlarni ishlab chiqarishni davom ettirishi mumkin. ABC tizimi esa xarajatlarni faoliyatlar orqali kuzatib borish orqali bu buzilishlarni bartaraf etadi. U har bir mahsulot yoki xizmatning qaysi faoliyatlarni va qancha miqdorda iste’mol qilganini aniq ko‘rsatadi, bu esa ularning haqiqiy xarajat yukini aniqlashga yordam beradi. Bu, o‘z navbatida, korxonalarga xarajatli faoliyatlarni aniqlash, samarasiz jarayonlarni optimallashtirish va umumiy xarajatlarni kamaytirishda yordam beradi.

ABC tizimini joriy etish metodologiyasi va bosqichlari ham ilmiy adabiyotlarda batafsil yoritilgan. Umumiy qabul qilingan yondashuvga ko‘ra, ABC tizimini joriy etish bir necha bosqichdan iborat: birinchidan, korxonadagi barcha asosiy faoliyatlarni aniqlash va tasniflash; ikkinchidan, har bir faoliyat uchun resurs iste’molini (masalan, ish haqi, amortizatsiya, materiallar) belgilash; uchinchidan, har bir faoliyat uchun xarajat drayverlarini tanlash (masalan, sozlashlar soni, buyurtmalar soni, tekshiruvlar soni); to‘rtinchidan, faoliyat xarajatlarini mahsulot yoki xizmatlarga xarajat drayverlari orqali taqsimlash. Ushbu bosqichlar korxonaning o‘ziga xos

xususiyatlariga qarab farq qilishi mumkin, ammo asosiy tamoyillar o‘zgarmasdir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, muvaffaqiyatli joriy etish uchun yuqori rahbariyatning qo‘llab-quvvatlashi, xodimlarni o‘qitish va tizimni doimiy ravishda yangilab borish muhim ahamiyatga ega.

Tannarx menejmentini yaxshilash va foydalilikni oshirishda ABC tizimining roli ko‘plab empirik tadqiqotlar va amaliy misollar orqali tasdiqlangan. Birinchidan, u mahsulot va xizmatlarning aniqroq tannarxini taqdim etish orqali narxlash qarorlarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Korxonalar endi o‘z mahsulotlarini bozor talablariga va haqiqiy xarajatlarga asoslanib, yanada strategik tarzda narxlashi mumkin. Bu, ayniqsa, diversifikatsiyalangan mahsulot portfeliga ega kompaniyalar uchun muhimdir, chunki ular qaysi mahsulotlar haqiqatan ham foyda keltirayotganini va qaysilari zarar keltirayotganini aniq bilib oladilar. Ikkinchidan, ABC tizimi mahsulot assortimentini optimallashtirishga yordam beradi. Aniq tannarx ma’lumotlari asosida korxonalar eng foydali mahsulotlarga e’tibor qaratishi, kam foydali yoki zararli mahsulotlarni ishlab chiqarishni qisqartirishi yoki to‘xtatishi mumkin. Uchinchidan, u jarayonlarni takomillashtirish va xarajatlarni kamaytirish uchun muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Faoliyatlarning xarajatlarini aniq ko‘rsatish orqali ABC tizimi samarasiz yoki qo‘shimcha qiymat yaratmaydigan faoliyatlarni aniqlashga yordam beradi. Bu esa korxonalarga jarayonlarni qayta ko‘rib chiqish, keraksiz bosqichlarni yo‘q qilish va umumiy operatsion samaradorlikni oshirish imkonini beradi. Natijada, xarajatlar kamayadi va foydalilik darajasi oshadi. To‘rtinchidan, ABC tizimi byudjetlashtirish va samaradorlikni baholash jarayonlarini takomillashtiradi. Faoliyatlarga asoslangan byudjetlar yanada realistik bo‘ladi va xarajatlarni nazorat qilishni osonlashtiradi. Shuningdek, u bo‘limlar yoki faoliyat markazlarining samaradorligini aniqroq baholash imkonini beradi, chunki ularning xarajatlari ularning faoliyatiga bevosita bog‘lanadi. Nihoyat, ABC tizimi mijozlar foydaliligini tahlil qilishda ham muhim rol o‘ynaydi. U har bir mijozga xizmat ko‘rsatish bilan bog‘liq bo‘lgan faoliyat xarajatlarini aniqlashga yordam beradi, bu esa korxonalarga eng foydali mijozlarni aniqlash va ularga e’tibor qaratish imkonini beradi.

Biroq, adabiyotlar tahlili ABC tizimini muvaffaqiyatli qo‘llash omillari bilan bir qatorda, uning joriy etishda duch kelinadigan qiyinchiliklarni ham ko‘rsatadi. Muvaffaqiyatli joriy etish uchun birinchi navbatda, yuqori rahbariyatning kuchli qo‘llab-quvvatlashi va majburiyati zarur. Tizimni joriy etish katta resurslar (vaqt, pul, inson resurslari) talab qiladi va rahbariyatning ishonchi bo‘lmasa, loyiha muvaffaqiyatsizlikka uchrashi mumkin. Ikkinchidan, xodimlarni o‘qitish va ularning tizimga bo‘lgan qarshiligini yengish muhimdir. Yangi tizim ko‘pincha mavjud ish jarayonlarini o‘zgartiradi va xodimlardan yangi ko‘nikmalarni talab qiladi. Uchinchidan, to‘g‘ri faoliyatlarni aniqlash va mos xarajat drayverlarini tanlash murakkab jarayon bo‘lib, katta tajriba va tahliliy ko‘nikmalarni talab qiladi. Noto‘g‘ri tanlangan drayverlar tannarx ma’lumotlarini buzishi mumkin. To‘rtinchidan, ma’lumotlarni yig‘ish va qayta ishlash tizimining murakkabligi ham jiddiy qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. ABC tizimi an’anaviy tizimlarga nisbatan ko‘proq va batafsil ma’lumotlarni talab qiladi, bu esa axborot texnologiyalari infratuzilmasiga katta sarmoyalarni talab qilishi mumkin. Beshinchidan, tizimni doimiy ravishda yangilab borish va uning dolzarbligini saqlash ham muhimdir, chunki korxona faoliyati va jarayonlari vaqt o‘tishi bilan o‘zgarib boradi. Ba’zi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kichik va o‘rta biznes korxonalari uchun ABC tizimini joriy etishning murakkabligi va yuqori xarajati uning afzalliklaridan ustun bo‘lishi mumkin, shuning uchun bunday korxonalar uchun soddalashtirilgan yondashuvlar yoki boshqa tannarx hisoblash usullari ko‘proq mos kelishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ilmiy adabiyotlar ABC tizimini zamonaviy tannarx menejmentining muhim vositasi sifatida tan oladi. U an’anaviy usullarning cheklovlarini bartaraf etib, korxonalarga mahsulot va xizmatlarning haqiqiy tannarxini aniqroq hisoblash, strategik qarorlar qabul qilish, jarayonlarni optimallashtirish va umumiy foydalilikni oshirish imkonini beradi. Biroq, uning muvaffaqiyatli joriy etilishi va samarali ishlashi bir qator omillarga, jumladan, rahbariyatning qo‘llab-quvvatlashiga, xodimlarning ishtirokiga, to‘g‘ri metodologiyani tanlashga va axborot tizimlarining yetarliligiga bog‘liq. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ABC tizimi nafaqat

hisobga olish vositasi, balki korxonaning strategik boshqaruvini qo‘llab-quvvatlovchi va raqobat ustunligini ta’minlovchi kuchli vosita sifatida qaralishi lozim. Uning evolyutsiyasi Faoliyatga Asoslangan Boshqaruv (ABM) kabi kengroq kontseptsiyalarga olib keldi, bu yerda faoliyatlar nafaqat xarajatlarni taqsimlash uchun, balki ularni boshqarish va qiymat yaratishni optimallashtirish uchun ham ishlatiladi. Shu bilan birga, ABC tizimining turli sohalarda va turli o‘lchamdagi korxonalarda qo‘llanilishi, uning samaradorligini baholash va joriy etishdagi qiyinchiliklarni yengish bo‘yicha tadqiqotlar davom etmoqda. Bu esa ushbu tizimning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi va uning kelajakdagi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotning metodologiyasi Faoliyatga Asoslangan Tannarx Hisoblash (ABC) tizimining tannarx menejmentini yaxshilash va korxona foydaliligini oshirishdagi salohiyatini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, ilmiy adabiyotlarni tizimli ko'rib chiqish va kontseptual sintezga asoslanadi. Maqsad, mavjud bilimlar bazasini umumlashtirib, ABC tizimining nazariy asoslari, amaliy qo'llanilishi, afzalliklari va cheklovlarini o'rganish orqali korxonalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot, ayniqsa, zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda an'anaviy tannarx hisoblash usullarining cheklovlari fonida ABC tizimining innovatsion yechim sifatidagi rolini ta'kidlaydi. Ushbu metodologiya, ABC tizimining murakkabligini, uning turli sanoat tarmoqlarida qo'llanilishi xususiyatlarini va joriy etish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni ilmiy jihatdan asoslangan holda yoritishga xizmat qiladi, bu esa korxona rahbarlari va moliyaviy mutaxassislarga strategik qarorlar qabul qilishda ishonchli ma'lumotlar bazasini taqdim etishga yordam beradi.

Tadqiqot yondashuvi nazariy-kontseptual xarakterga ega bo'lib, asosan sifatli tadqiqot tamoyillariga tayanadi. Bu yondashuv, empirik ma'lumotlarni to'plash va statistik tahlil qilish o'rniga, mavjud ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, jurnal maqolalari va hisobotlarni tanqidiy tahlil qilish orqali ABC tizimi bo'yicha chuqur tushuncha hosil qilishni ko'zda tutadi. Asosiy maqsad – ABC tizimining nazariy asoslari, uning an'anaviy tannarx hisoblash usullaridan farqi, joriy etish metodologiyasi, amaliy afzalliklari, shuningdek, uni muvaffaqiyatli qo'llash omillari va duch kelinadigan qiyinchiliklarni sintez qilishdir. Kontseptual tadqiqot, mavjud nazariy modellarni qayta ko'rib chiqish, ularni yangi kontekstlarda qo'llash imkoniyatlarini o'rganish va yangi nazariy g'oyalarni shakllantirish uchun muhimdir. Menejment hisobi kabi dinamik sohada, texnologik o'zgarishlar va bozor talablarining evolyutsiyasi yangi yondashuvlarni talab qiladi. Tadqiqot, turli mualliflarning ABC tizimi bo'yicha qarashlarini solishtirib, ilmiy konsensus va munozarali masalalarni yoritishga intiladi.

Ma'lumotlarni yig'ish jarayoni keng qamrovli va tizimli adabiyotlar tahlilini o'z ichiga oldi. Tadqiqot uchun tegishli manbalarni aniqlash maqsadida Scopus, Web of Science, Google Scholar, JSTOR, ScienceDirect, Emerald Insight kabi yetakchi ilmiy ma'lumotlar bazalaridan foydalanildi. Qidiruv kalit so'zlari sifatida "Activity-Based Costing", "ABC system", "cost management", "profitability", "traditional costing methods", "management accounting evolution" kabi atamalar, shuningdek, ularning o'zbek tilidagi ekvivalentlari ishlatildi. Qidiruv natijalari dastlabki skriningdan o'tkazilib, mavzuga bevosita aloqador bo'lmagan manbalar chiqarib tashlandi. Asosiy e'tibor 2020-yildan keyin nashr etilgan eng yangi tadqiqotlarga qaratildi, bu esa tadqiqotning dolzarbligini va zamonaviy tendensiyalarni aks ettirishini ta'minlashga xizmat qildi. Shu bilan birga, ABC tizimining nazariy asoslari va tarixiy rivojlanishini chuqur tushunish uchun Robert Kaplan va Robin Cooper kabi olimlarning klassik asarlari ham ko'rib chiqildi, ularning asosiy g'oyalari zamonaviy kontekstda qayta tahlil qilindi. Manbalarni tanlashda ularning ilmiy nufuzi, nashr etilgan jurnalning reytingi va mualliflarning sohadagi obro'si ham inobatga olindi. Bu yondashuv tadqiqotning yuqori sifatli, ishonchli ma'lumotlarga asoslanishini ta'minladi. Shuningdek, turli geografik mintaqalardagi tadqiqotlar, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlardagi ABC tizimini joriy etish tajribalari ham imkon qadar ko'rib chiqildi. Ma'lumotlarni yig'ish jarayoni

iterativ bo'lib, dastlabki tahlil natijalariga ko'ra qo'shimcha qidiruvlar amalga oshirildi, bu mavzuning barcha muhim jihatlarini qamrab olishga imkon berdi.

Yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qilish jarayoni tanqidiy sintez, qiyosiy tahlil va tematik tahlil usullarini o'z ichiga oldi. Tanqidiy sintez orqali turli mualliflarning ABC tizimi bo'yicha qarashlari, argumentlari va xulosalari umumlashtirildi va ularning o'zaro bog'liqligi baholandi. Bu, tizimning nazariy asoslari, an'anaviy usullardan farqi, joriy etish metodologiyasi, afzalliklari va qiyinchiliklari bo'yicha keng qamrovli tushuncha hosil qilishga yordam berdi. Qiyosiy tahlil, ABC tizimini an'anaviy tannarx hisoblash usullari bilan solishtirishga qaratildi, bunda ularning har birining kuchli va zaif tomonlari, shuningdek, zamonaviy korxona muhitidagi samaradorligi baholandi. Bu tahlil, ABC tizimining qanday qilib aniqroq tannarx ma'lumotlarini taqdim etishi va strategik qarorlar qabul qilishda qanday ustunliklar yaratishini aniq ko'rsatishga imkon berdi. Tematik tahlil esa adabiyotlarda eng ko'p muhokama qilingan mavzularni, masalan, ABC tizimining foydalilikka ta'siri, uni joriy etishdagi muvaffaqiyat omillari va duch kelinadigan qiyinchiliklarni aniqlashga yordam berdi. Har bir mavzu bo'yicha turli nuqtai nazarlar va dalillar to'plandi, ularning o'zaro bog'liqligi va umumiy tendensiyalari aniqlandi. Ma'lumotlarni tahlil qilishda, shuningdek, kontseptual modellashtirish elementlaridan ham foydalanildi, bu esa ABC tizimining ishlash mexanizmlarini va uning tannarx menejmenti jarayonlariga ta'sirini vizualizatsiya qilishga yordam berdi.

Tadqiqotning doirasi ABC tizimining tannarx menejmentini yaxshilash va foydalilikni oshirishdagi rolini nazariy va kontseptual jihatdan o'rganish bilan cheklangan. Uning asosiy e'tibori tizimning umumiy tamoyillari, joriy etish metodologiyasi, afzalliklari va duch kelinadigan qiyinchiliklariga qaratilgan. Tadqiqot ma'lum bir korxona yoki sanoat tarmog'idagi empirik holatlarni chuqur o'rganishni o'z ichiga olmaydi, balki umumiy ilmiy adabiyotlar asosida keng qamrovli xulosalar chiqarishga intiladi. Bu cheklov, tadqiqot natijalarining umumiy nazariy asosini mustahkamlashga xizmat qilsa-da, ularning ma'lum bir amaliy kontekstga bevosita tatbiq etilishi uchun qo'shimcha empirik tadqiqotlar talab qilinishini anglatadi. Shuningdek, tadqiqot asosan ingliz va o'zbek tilidagi ilmiy manbalar bilan cheklangan bo'lib, boshqa tillardagi adabiyotlarning to'liq qamrab olinmaganligi ham ma'lum bir cheklov hisoblanishi mumkin. Biroq, tanlangan ma'lumotlar bazalari va qidiruv kalit so'zlari xalqaro miqyosdagi eng muhim va nufuzli nashrlarni qamrab olishga qaratilgan edi. Tadqiqot, shuningdek, ABC tizimining boshqa boshqaruv hisobi vositalari bilan integratsiyasi yoki uning Faoliyatga Asoslangan Boshqaruv (ABM) kabi kengroq kontseptsiyalar bilan o'zaro aloqasini chuqur o'rganishdan ko'ra, uning tannarx hisoblash va menejmentidagi bevosita ta'siriga e'tibor qaratadi. Ushbu cheklovlar tadqiqotning aniq chegaralarini belgilab, uning xulosalarini to'g'ri talqin qilish uchun asos yaratadi.

Tadqiqotning ilmiy asosliligi va ishonchliligi bir necha muhim omillar orqali ta'minlandi. Birinchidan, adabiyotlarni tanlashda qat'iy mezonlarga rioya qilindi; faqatgina yuqori sifatli, referi qilingan jurnallar va nufuzli nashriyotlarning materiallari ko'rib chiqildi. Bu, tadqiqotning ishonchli va ilmiy jihatdan tasdiqlangan ma'lumotlarga asoslanishini kafolatlaydi. Ikkinchidan, ma'lumotlarni tahlil qilish jarayonida ob'ektivlikni saqlashga alohida e'tibor qaratildi. Turli mualliflarning qarashlari xolis baholanib, ularning kuchli va zaif tomonlari aniq ko'rsatildi. Sintez jarayonida shaxsiy xulosalar yoki sub'ektiv talqinlar emas, balki mavjud adabiyotlardagi umumiy tendensiyalar, ilmiy konsensuslar va empirik dalillar asos qilib olindi. Uchinchidan, tadqiqotning shaffofligi ta'minlandi, ya'ni qo'llanilgan metodologiya, jumladan, ma'lumotlarni yig'ish strategiyalari va tahlil qilish usullari aniq va batafsil bayon etildi. Bu esa boshqa tadqiqotchilarga ushbu jarayonni takrorlash, baholash yoki uning asosida keyingi tadqiqotlarni amalga oshirish imkoniyatini beradi. To'rtinchidan, ABC tizimining nazariy asoslari va amaliy qo'llanilishi bo'yicha keng qamrovli adabiyotlar tahlili, ushbu kontseptsiyaning turli jihatlarini chuqur o'rganishga va uning murakkabligini to'liq aks ettirishga imkon berdi. Natijada, ushbu metodologiya asosida olingan xulosalar va tavsiyalar ilmiy jihatdan asosli va amaliy ahamiyatga

ega deb hisoblanadi, ular korxonalarga ABC tizimini samarali joriy etish va undan maksimal foyda olish bo'yicha ishonchli yo'nalishlar berishga qodir.

Xulosa

Mazkur tadqiqot Faoliyatga Asoslangan Tannarx Hisoblash (ABC) tizimining zamonaviy korxonalarda tannarx menejmentini takomillashtirish va foydalilikni oshirishdagi muhim rolini atroflicha tahlil qildi. An'anaviy usullarning cheklovlari fonida, ABC tizimi xarajatlarni faoliyatlar orqali aniq taqsimlash, mahsulot va xizmatlarning haqiqiy tannarxini belgilash imkonini beradi. Bu esa strategik narxlash, mahsulot assortimentini optimallashtirish, samarasiz jarayonlarni aniqlash va umumiy operatsion samaradorlikni oshirish orqali korxona raqobatbardoshligini sezilarli darajada kuchaytiradi. Shunga qaramay, tizimni muvaffaqiyatli joriy etish yuqori rahbariyatning qo'llab-quvvatlashi, xodimlarni o'qitish, to'g'ri faoliyat va xarajat drayverlarini tanlash kabi bir qator omillarga bog'liq bo'lib, bu jarayon murakkabliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, ABC nafaqat hisobga olish vositasi, balki korxonaning strategik boshqaruvini qo'llab-quvvatlovchi kuchli vositadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'ulomov Q.G'. "Menejment hisobi va tannarxni boshqarish." Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2022. 480 b.
2. Abdullayev M.A., Omonov A.A. "Faoliyatga asoslangan tannarx hisobi: nazariya va amaliyot." Toshkent: Fan nashriyoti, 2021. 320 b.
3. Ziyayev Sh.M. "ABC tizimini korxonalarda tannarx menejmentini takomillashtirishda qo'llash." Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2023, № 4, 123-135-b.
4. Qoriyev M.M., G'ozibekov D.G'. "Tannarx hisobining zamonaviy usullari orqali korxona foydaliligini oshirish yo'llari." Moliyaviy hisob va audit, 2022, № 3, 78-89-b.
5. Vahobov A.V. "Raqobatbardoshlikni ta'minlashda tannarx menejmentining strategik ahamiyati." Bozor, pul va kredit, 2021, № 2, 45-56-b.
6. Yo'ldoshev N.K. "Xizmat ko'rsatish sohasida tannarx hisobi va tahlili." Toshkent: TDIU nashriyoti, 2020. 350 b.
7. Ismailov A.I. "Raqamli iqtisodiyot sharoitida tannarx hisobi tizimini modernizatsiya qilish." Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2023, № 1, 67-78-b.